

Dr hab. Krystyna Giza, prof. PCz
Katedra Inżynierii Materiałowej
Wydział Inżynierii Produkcji i Technologii Materiałów
Politechnika Częstochowska
Al. Armii Krajowej 19
42-200 Częstochowa

Częstochowa, 28.07.2020 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana mgr Grzegorza Kowalczyka
pt. „Nowe stopy układów (Sm, Gd)-Co-M (M = Li, Mg, Al, Si, Sn) dla systemów magazynowania
wodoru oraz ogniów wodorkowych”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Volodymyra Pavlyuka
oraz promotora pomocniczego dr Beaty Rożdżyńskiej-Kiełbik

*opracowana na zlecenie Przewodniczącego Rady ds. Nadawania Stopni Naukowych i Stopni w
Zakresie Sztuki Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza
w Częstochowie dr hab. Roberta Majznera, prof. UJD (pismo z dnia 17.06.2020 r.)*

Wybór tematyki pracy

Zastosowanie wodoru do wytwarzania energii może okazać się w przyszłości jednym z bardziej korzystnych rozwiązań problemów z dziedziny energetyki. Gaz ten coraz odważniej stosowany jest w rozwiązaniach komercyjnych. Wiele wskazuje, że w ciągu najbliższych kilkudziesięciu lat paliwem, które będzie zasilać znaczącą liczbę pojazdów i urządzeń elektronicznych stanie się wodór. Zmagazynowany wodór może być zużywany w różnej skali czasowej również dla zaspokajania potrzeb w zakresie energii cieplnej, elektrycznej lub przemysłu.

Obecnie uważa się, że najbezpieczniejszym sposobem do magazynowania i transportu wodoru są wodorki metali, które znalazły także zastosowanie w bateriach nikielowo – wodorkowych. Materiały wodorochłonne przydatne do opisanych zastosowań powinny charakteryzować się powolnym samorozładowaniem, łatwym uwalnianiem wodoru przy niewielkim wkładzie energii, zdolnością do absorpcji/ desorpcji znacznych ilości wodoru w przeliczeniu na jednostkę masy, a także dużą odpornością na korozję.

W ostatnich dziesięcioleciach znaczna część badań poświęcona jest poszukiwaniu nowych związków, które można wykorzystać w ogniach wodorkowych oraz przy opracowywaniu bezpiecznych systemów do magazynowania wodoru. Zdolność pochłaniania wodoru i jego mobilność w obrębie sieci krystalicznej są cechą wnętrza materiału i można je w pewnym stopniu poprawić poprzez zmiany składu chemicznego i struktury materiału.

Wiedzę o materiałach metalicznych Pan mgr Grzegorz Kowalczyk wykorzystał w celu spreparowania szeregu nowych wieloskładnikowych stopów odznaczających się zdolnością do efektywnego pochłaniania wodoru. Natomiast znajomość metod badawczych wchodzących w zakres pracy umożliwiła Doktorantowi analizę składu chemicznego i fazowego badanych materiałów oraz ocenę ich właściwości użytkowych, czyli zdolności do absorpcji / desorpcji wodoru oraz odporności korozyjnej.

Tematyka pracy doktorskiej jest bardzo aktualna i ma znaczenie zarówno teoretyczne jak i użytkitarne.

Charakterystyka szczegółowa pracy

Praca zawiera 149 stron tekstu wraz z rysunkami i tabelami. Autor posiłkuje się 135 odnośnikami literaturowymi, w tym 3 artykułami, których jest współautorem. W części literaturowej Autor wszechstronnie i w sposób logiczny omawia zagadnienia związane z wykorzystaniem wodoru jako nośnika energii oraz przedstawia aktualny stan wiedzy na temat stopów i związków międzymetalicznych z układu Sm-Co i Gd-Co.

Cel pracy stanowi oryginalną koncepcję Autora. Polegała ona na wytypowaniu 10-ciu nowych stopów z układu Sm-Co-M oraz 12-stu z układu Gd-Co-M gdzie $M = \text{Li, Mg, Al, Si, Sn}$, które otrzymano w piecu łukowym w ochronnej atmosferze argonu. Należy tutaj podkreślić, że tematyka rozprawy doktorskiej jest bardzo złożona choćby z tego względu, że dotyczy skomplikowanych struktur jakimi są wieloskładnikowe fazy międzymetaliczne, którym Autor poświęca wiele miejsca w pracy. Doktorant przedstawia również wyniki badań strukturalnych oraz elektrochemicznych dla stopów na bazie $\text{Tb}_2\text{Ni}_{17}$, LaNi_5 , LaCo_5 oraz stopu Gd_5Sn_3 , w którym cyna zostaje częściowo podstawiona litem lub magnezem poprzez domieszkowanie elektrochemiczne.

Do analizy fazowej i strukturalnej stopów Autor zastosował technikę dyfraktometrii rentgenowskiej i skaningowej mikroskopii elektronowej wraz z towarzyszącą jej spektroskopią promieniowania rentgenowskiego. Badania elektrochemiczne zostały przeprowadzone z wykorzystaniem metod stało- i zmiennoprądowych. Dla dwóch wybranych stopów z układu Sm-Co-M oraz Gd-Co-M gdzie $M = \text{Al}$ i Li zostały wykonane pomiary izoterm absorpcji/desorpcji wodoru oraz określona wydajność procesu desorpcji.

Otrzymane przez Doktoranta wieloskładnikowe stopy zawierają fazę A_2B_{17} lub AB_5 bądź mieszaninę tych faz. Badane materiały charakteryzują się odwracalną zdolnością do absorpcji

wodoru, a efektywność procesów wodorowania zależy od składu fazowego i pierwiastkowego stopów jak również od sposobu ich nawodorowania. Doktorant wykazał, że zarówno domieszkowanie dwufazowych stopów Sm-Co-M, jak również związków typu RT₅ takimi pierwiastkami jak: Al, Mg, Li powoduje wzrost efektywności pochłaniania wodoru w stosunku do niedomieszkowanych stopów.

Przedstawiona przez Doktoranta dyskusja wyników oraz podsumowanie i wnioski końcowe w pełni uzasadniają postawioną tezę pracy.

Ocena rozprawy doktorskiej

Do mocnych stron rozprawy zaliczam silne powiązanie badań z ich aspektem aplikacyjnym. Problem badawczy został zainspirowany konkretnymi potrzebami związanymi z poszukiwaniem nowych materiałów dla systemów magazynowania i przetwarzania energii. Potwierdzeniem użytecznego znaczenia wyników badań są dwa zgłoszenia patentowe, w których Doktorant jest współautorem.

Silną stroną osiągnięć Doktoranta jest uzyskanie wzrostu pojemności rozładowania dla stopów na bazie metali ziem rzadkich domieszkowanych glinem, litem oraz magnezem w porównaniu do związków niepodstawionych.

Ponadto, przeprowadzone eksperymenty elektrochemicznego magnezowania oraz litowania stopu Gd₅Sn₃ pod kątem zastosowania w bateriach litowo-jonowych lub magnezowo-jonowych, pozwoliły na uzyskanie interesujących z poznawczego punktu widzenia wyników, które zostały poddane przez Doktoranta wnikliwej analizie.

Potwierdzeniem docenienia osiągnięć Doktoranta jest jego dorobek naukowy. Doktorant opublikował 9 komunikatów konferencyjnych i 5 publikacji w czasopiśmie z listy JCR. Bogaty dorobek publikacyjny Autora, którego część stanowią prezentacje wyników badań zawartych w rozprawie doktorskiej, uważam za potwierdzenie jakości tych wyników przez środowisko naukowe.

Oprócz przedstawionych osiągnięć Doktoranta, jestem również zobowiązana do przekazania swoich uwag, z którymi oczywiście można dyskutować.

Jako metodę otrzymywania stopów Autor wybrał powszechnie stosowane przetapianie łukowe w atmosferze argonu. W pracy brakuje mi informacji na temat temperatury topienia pierwiastków składowych.

Jak widać z przedstawionych wyników badań, metoda topienia łukowego nie zapewnia stechiometrycznego przereagowania składników wysokotopliwych z Mg. W stopie $GdCo_{4,6}Mg_{0,2}Li_{0,2}$, maksymalna zawartość Mg jest na poziomie 0,3 % atomowych, a zawartość magnezu wynikająca ze stechiometrii stopu powinna być 10-cio krotnie wyższa. Wyniki analizy EDS nie potwierdziły obecności magnezu w próbce stopu $Sm_2Co_{17-(x+y)}Mg_xLi_y$; Mg:Li 1,5:0,5 (tabela 14), a maksymalna ilość magnezu jaką udało się uzyskać w syntezowanych próbkach stopów z układu Sm-Co-Mg, to ok. 0,8% at. Zatem, czy nie należałoby podawać składu chemicznego stopów przy pomocy indeksów stanowiących procenty atomowe?

Jak zapobiec ubytkom magnezu w trakcie syntezy stopów mając na względzie dużą reaktywność tego pierwiastka i łatwość przechodzenia do fazy gazowej?

Biorąc pod uwagę, iż praca recenzowana dotyczy stopów zdolnych do pasywacji, brak szerszego omówienia tak ważnego zjawiska może budzić pewien niedosyt. Jest to o tyle ważne, że wiedza na ten temat jest potrzebna dla interpretacji wyników zachowania korozyjnego badanych stopów, której doktorant poświęcił niewiele miejsca.

Przedstawione wyniki pozwalają w sposób jakościowy ocenić tendencję stopów do absorpcji/desorpcji wodoru i rolę pierwiastka dotującego w tych procesach. W ramach dyskusji wyników zabrakło oceny wpływu struktury stopów na absorpcję wodoru.

Analizując wyniki badań, wydaje się, że nie tylko częściowe podstawienie kobaltu glinem, litem czy magnezem, ale również obecność fazy AB_5 w stopach ma korzystny wpływ na ilość zaabsorbowanego/ zdesorbowanego wodoru przez badane materiały.

Najmniej korzystne wyniki uzyskano w przypadku elektrochemicznego wodorowania jednofazowych stopów typu A_2B_{17} (tabela 36). W przypadku wodorowania z fazy gazowej, również widać, że dla stopu dwufazowego zawierającego fazę A_2B_{17} oraz AB_5 ($Sm_2Co_{17-(x+x)}Al_xLi_y$) uzyskano 2-krotnie niższą wydajność procesu desorpcji, aniżeli dla stopu jednofazowego typu AB_5 ($GdCo_{4,6}Al_{0,2}Li_{0,2}$).

Uwagi szczegółowe

Str.26: Równania reakcji ładowania/ rozładowania podczas pracy ogniwa Ni-MH wymagają korekty

Str.47: Czy rzeczywiście jak sugeruje Autor „Wykonanie pomiarów w zakresie $\pm 0,25V$ wokół potencjału korozyjnego powoduje, iż spełnione jest równanie Tafela” ?

Str. 50: W mianowniku równania (22) zamiast masy molowej związku powinna znaleźć się masa materiału aktywnego wyrażona w gramach

Autor proszony jest o doprecyzowanie stwierdzenia zawartego na str. 69 – ”Można zauważyć, iż wprowadzenie magnezu powoduje obniżenie wartości natężenia prądu poniżej -1A do maksymalnie -3,5A (trzykrotne zmniejszenie)”

Str. 113: Autor błędnie podaje jednostkę prądu ładowania

Str.114 – 115: Doktorant stwierdza, że „Przeprowadzono także badania chronopotencjometryczne oraz cyklicznej woltamperometrii... Przykładowe wyniki przedstawiono na rys.68 i 69”. Na rys.69 zostały przedstawione potencjokinetyczne krzywe polaryzacji, natomiast Autor nie pokazuje w pracy wyników badań woltamperometrii cyklicznej.

Str. 116: Autor twierdzi, że „... LaNi₅, wykazuje bardzo dobre właściwości sorpcyjne oraz korozyjne.” Nie do końca zgadzam się z Doktorantem, ponieważ korozja tego materiału, spowodowana w głównej mierze obecnością silnie aktywnego elektrochemicznie lantanu, powoduje niekorzystne obniżanie się pojemności wodorowej materiału podczas kolejnych, powtarzających się cykli ładowania i rozładowania. W konsekwencji, trwałość elektrod ujemnych wykonanych z LaNi₅ jest ograniczona w przybliżeniu do 100 cykli.

Na wykresach przedstawiających krzywe polaryzacji, opis osi rzędnych wymaga korekty (za wyjątkiem rys. 69)

Str. 127: Autor dokonuje oceny odporności korozyjnej na podstawie wartości potencjału korozyjnego, twierdząc że „Badane ogniwo charakteryzuje się wysoką odpornością korozyjną (potencjał korozji wynosi -1,018 V)”.

W określonym środowisku korozyjnym materiały metaliczne o wyższym potencjale korozyjnym są bardziej odporne na korozję w sensie termodynamicznym. Podatność termodynamiczna na korozję w danym środowisku nie informuje nas jednakże o szybkości korozji, a ta, w obliczu aplikacji stopu, jest również bardzo istotna.

Pozycja literaturowa [54] i [103] to ta sama praca

Powyzsze niektóre uwagi krytyczne nie wpływają na bardzo pozytywną ocenę pracy.

Podsumowanie i wnioski końcowe

Problematyka rozprawy dotyczy zdolności akumulowania wodoru i odporności korozyjnej nowej klasy materiałów na bazie stopów z układu Sm-Co-M i Gd-Co-M (M = Li, Mg, Al, Si, Sn). Problem naukowy rozpatrywany w rozprawie jest całkowicie oryginalny, jako że dotąd w świecie

nie były badane tego typu stopy dla systemów magazynowania wodoru oraz ogniów wodorkowych. Tematyka przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej jest aktualna i zgodna z trendami badawczymi w dziedzinie nauk chemicznych. Autor wykazał się znajomością zagadnień stanowiących przedmiot pracy. Samodzielnie rozwiązał szereg problemów badawczych wymagających zarówno umiejętności prowadzenia eksperymentów, jak i odpowiedniego zasobu wiedzy niezbędnej do prawidłowej interpretacji otrzymanych wyników, a także wykazał się umiejętnością posługiwania się stosownymi technikami badawczymi. Omawiana rozprawa może stanowić podstawę do planowania dalszych szczegółowych badań, albowiem niektóre problemy badawcze zasygnalizowane w pracy są nadal otwarte.

Stwierdzam, że praca Pana mgr Grzegorza Kowalczyka pt.: „Nowe stopy układów (Sm, Gd)-Co-M (M = Li, Mg, Al, Si, Sn) dla systemów magazynowania wodoru oraz ogniów wodorkowych” spełnia wymagania określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. wraz z późniejszymi zmianami i może być dopuszczona do dalszych etapów przewodu doktorskiego.